

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۲/۱۰

تاریخ پذیرش: ۹۳/۰۲/۳۱

واکاوی نقش تلفن همراه در تعاملات میان فردی و اجتماعی جوانان

نوشته

شهناز هاشمی*

چکیده

تلفن همراه بر تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی تأثیرگذار است. به موازات گسترش استفاده از تلفن همراه در جوامع پیامدهای آن بر جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی یکی پس از دیگری پدیدار شده و این نفوذ روند رو به رشدی را آغاز کرده است. یکی از کاربردهای تلفن همراه در جوامع امروزی ایجاد یک تعامل و ارتباط میان فردی است که مطالعه پیش رو تلاش می‌کند نقش تلفن همراه در تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی را شناخته و در حد توان به یک مدل مفهومی مناسب برای استفاده مخاطبین از تلفن همراه برای برقراری ارتباطات اجتماعی و تعاملات میان فردی در دانشجویان شهر تهران دست یابد.

این تحقیق از نوع کاربردی است و با در نظر گرفتن موضوع پژوهش پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان ۱۸ تا ۲۵ سال شهر تهران در سال ۹۱ است. حجم نمونه بر مبنای جدول مورگان ۳۴۰ نفر تعیین شد. از بین دانشگاه‌های سراسری، آزاد اسلامی، پیام نور و علمی کاربردی شهر تهران به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و برای هر دانشگاه ۹۰ دانشجو نمونه (۴۵ دانشجو پسر، ۴۵ دانشجو دختر) انتخاب شد.

ابزار گردآوری داده پرسش‌نامه بود که از سه بخش پرسش‌نامه تلفن همراه ($\alpha=0/72$)، پرسش‌نامه تعاملات میان فردی ($\alpha=0/79$)، پرسش‌نامه ارتباطات اجتماعی ($\alpha=0/81$) و بخش مربوط به گردآوری اطلاعات جمعیت‌شناختی - محقق ساخته استفاده شد.

این مطالعه نشان می‌دهد که روند رو به تغییری در نهاده شدن تلفن همراه و شکل‌گیری اجتماعی آن در زندگی فردی کاربر در جریان است.

کلیدواژه: تلفن همراه، جوانان، تعاملات میان فردی، تعاملات اجتماعی.

* عضو هیئت علمی پژوهشکده برنامه‌ریزی درسی و نوآوری آموزشی، مدیر گروه پژوهشی علوم انسانی (وزارت آموزش و پرورش)، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده علوم اجتماعی و روانشناسی، گروه ارتباطات shahnaz_hashemi@yahoo.com

مقدمه

با ورود به هزاره سوم، نقش تلفن همراه بر تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی جوانان قابل انکار نیست. دنیا در سال‌های اخیر شاهد یک رشد انفجاری در استفاده از تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات به‌ویژه تلفن همراه بوده است به گونه‌ای که از سال ۲۰۰۲ برای نخستین بار تعداد مشترکین تلفن همراه از تعداد مشترکین تلفن ثابت در سطح جهانی فراتر رفت و این تلفن به صورت یک تکنولوژی ارتباطی غالب درآمد (لینگ و دونر، ۲۰۰۹). به موازات گسترده شدن تلفن همراه در جوامع پیامدهای آن بر جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی یکی پس از دیگری پدیدار شده و این نفوذ روند رو به رشدی را آغاز کرده است. (موسوی، ۱۳۹۰: ۸۶)

توسعه تلفن همراه و فناوری‌های مشابه، مباحث متعددی را بر سر پیامدها و عوارض فردی و اجتماعی، کوتاه مدت و بلندمدت، سطحی و زودگذر و یا عمقی و دیرپای و آثار مثبت و منفی آن‌ها به راه انداخته است. به عقیده کاستلز و برخی دیگر از صاحب نظران فناوری‌های نوین با فراهم کردن امکان پیدایش جامعه‌های شبکه‌ای، افراد و جوامع را در قالب‌های جدید هویت سازی کرده‌اند (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۰۱)، و این امر نه تنها بر ارتباط و تعامل انسان‌ها با یکدیگر مؤثر افتاده است، بلکه ظرفیت آن را دارد که ساختارها و نهادهای جامعه را نیز با چالش روبه‌رو کند. تلفن همراه به گونه‌ای روابط اجتماعی را تغییر داده است که بسیاری این تغییرات را حس نکرده‌اند و آن را تغییرات روزمره زندگی می‌دانند. اما چیزی فراتر از یک تغییر ساده در حال وقوع است و سبک زندگی تغییر کرده است. همچنین تلفن همراه یکی از مهم‌ترین جلوه‌های تکنولوژی و ابزاری برای سازگار کردن ارتباطات اجتماعی با حرکت و جابه‌جایی افراد و گروه‌های اجتماعی است. (موسوی و جمالی، ۱۳۹۰: ۷۸)

یکی از کاربردهای تلفن همراه در جوامع امروزی ایجاد یک تعامل و ارتباط میان فردی است؛ این نوع ارتباط بسیار ساده و از نظر زمانی، هزینه و سرعت در برقراری ارتباط به صرفه‌تر از ارتباطات سنتی است (ذکایی و ولی‌زاده، ۱۳۸۸). این وسیله ارتباطی در عصر حاضر به عنوان پرکاربردترین وسیله ارتباطات چهره‌به‌چهره بین فردی، برای کاربرانش براساس تفاوت‌های سنی، جنسی، شغلی، به تأمین نیازهای ارتباطی افراد می‌پردازد، به گونه‌ای که افراد علاوه بر حس خشنودی، تملک و آزادی در ارتباط به یک ارتباط میان فردی که محدود به زمان و مکان نیست دست می‌یابند. همچنین نوع جدیدی از ارتباطات میان فردی را عرضه می‌کند (کوثری، و همکاران، ۱۳۹۱). کیم و میتومو (۲۰۰۶) بر این باور هستند که تلفن همراه به بستر اصلی و اولیه ارتباطات میان انسان‌ها تبدیل شده است. استفاده از چنین فناوری‌های جدید و پیشرفته ارتباطی رشد انواع جدید دوستی را تقویت کرده است؛ دوستی‌هایی که از طرق دیگر ارتباطی ایجاد شده و قوام یافته است.

عاملی (۱۳۸۵) معتقد است همه صنایع ارتباطی قبلی ضمن فردی بودن، به حوزه فردی فرد استقلال نمی‌بخشیده و بستر توسعه فردی را فراهم نمی‌کرده است. تلفن همراه مهم‌ترین

تکنولوژی فردی است که ضمن ایجاد "خلوت مستقل فردی" رابطه اجتماعی فرد را در یک بستر شبکه‌ای معنادار کرده‌است و می‌توان از آن تعبیر به "تکنولوژی همه رسانه‌ای فردی" کرد. تلفن همراه موجب شده که ارتباطات میان فردی مکان‌گریز شود، ارتباطی که تا قبل از تلفن همراه وابسته به مکان مشخصی بود به‌واسطه این تکنولوژی از مرز مکان و جغرافیا خارج شده‌است و ارتباطات مکان‌به‌مکان به ارتباطات فرد‌به‌فرد تغییر ماهیت داده‌اند. در اصل نظام ارتباطی فردمحور جایگزین نظام ارتباطی مکان‌محور شده‌است. همچنین محدوده و ساختار ارتباطات میان فردی به‌واسطه تلفن همراه تحریک‌پذیری و انعطاف‌پذیری بیشتری پیدا کرده و غیر قابل پیش‌بینی شده‌است و افراد با استفاده از این تکنولوژی می‌توانند هم‌زمان چند نقش ارتباطی متفاوت در یک فضا را تجربه کنند، زیرا در یک مکان مشخص می‌توانند از طریق تلفن همراه با افراد مختلف در حوزه‌های مختلف ارتباط برقرار کنند. از سویی تلفن همراه احساس امنیت را در اقشار آسیب‌پذیر جامعه (کودکان، زنان و افراد سالخورده) به‌وجود می‌آورد زیرا به‌وسیله آن می‌توانند در هر لحظه با اطرافیان خود تماس بگیرند. تلفن همراه هنوز در مقایسه با بسیاری از تکنولوژی‌هایی که مورد استفاده قرار می‌گیرد جوان است و در حال تغییر؛ از همین‌رو بسیار طبیعی است که تأثیرات آن نیز در حوزه‌های اجتماعی به‌تدریج تغییر کند. (اکسایمن و رویتانن، ۲۰۰۳)

هر فناوری ارتباطی نوین مانند تلفن همراه ضمن مطالعه کاربردها در سطح اولیه، مطالعه عمیق‌تری را برای بررسی کاربردها و تبعات استفاده از این وسیله نوین ارتباطی را در میان گروه‌های اجتماعی می‌طلبد. تلفن همراه به‌منزله یکی از وسایل ارتباطی میان انسان‌ها، اغلب در پژوهش‌های جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی نادیده گرفته شده‌است. در مطالعات جامعه‌شناسی اغلب ارتباطات میان انسان‌ها را به‌صورت چهره‌به‌چهره و از طریق رسانه‌ها (مکتوبات، تلویزیون، رادیو، و ...) مورد مطالعه قرار داده‌اند (کوثری و همکاران، ۱۳۹۱). این در حالی است که بررسی در این زمینه در کشور ما که هنوز بخش قابل توجهی از مردم از الگوهای نسبتاً سنتی‌تر ارتباط استفاده می‌کنند ضروری و بدیهی است. تلفن همراه الگوهای ارتباطی را تغییر داده‌است و اینکه در آینده تب‌وتاب استفاده از تلفن همراه فرو خواهد نشست یا نه؟ موضوعی است که باید آن را به آینده واگذار کرد اما در حال حاضر می‌توان تغییرات در الگوهای میان فردی و ارتباطات اجتماعی جوانان را بر اساس استفاده از تلفن همراه با مطالعه نقش این وسیله مورد بررسی قرار گیرد. بر این اساس محقق در این تحقیق تلاش می‌کند که تأثیرات این وسیله نوین ارتباطی را در شکل‌دهی، تثبیت و تحکیم تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی جوانان و مخاطبین تلفن همراه در بین دانشجویان مطالعه کند.

چارچوب نظری و ادبیات مفهومی

در این پژوهش پیش از پرداختن به مباحث روش‌شناختی به سیر در مفاهیم اصلی پژوهش و مفاهیم نظری مورد استفاده می‌پردازیم.

الف. مفاهیم اصلی پژوهش

- **تلفن همراه.** تلفن همراه سامانه ارتباطی بدون سیم است که امکان دسترسی را در شرایط و جغرافیای متفاوت فراهم می‌کند. بر این اساس تلفن همراه نماد ارتباط همه‌جا حاضر است. (احمدی ۱۳۸۸)

- **تعاملات میان‌فردی.** روابط بین‌فردی فرایندی است که در آن یک فرد اطلاعات و احساسات خود را از طریق پیام‌های کلامی و غیرکلامی به یک فرد یا افراد دیگر منتقل می‌کند. این توانایی موجب تقویت رابطه گرم و صمیمی با دیگران، حفظ و ارتقای سلامت روانی، قطع روابط ناسالم، حل مسائل و مشکلات خود با دیگران و رفع تضادها و تعارضات می‌شود. (کربلایی و همکاران، ۱۳۸۵)

- **ارتباطات اجتماعی.** در حوزه جامعه‌شناسی، اصطلاح رابطه اجتماعی برای ترسیم شرایطی به کار می‌رود که دو یا چند نفر در رفتاری مشارکت دارند که در چارچوب آن، هر یک از آنان رفتار دیگری را به طرز معناداری به حساب می‌آورد. در نتیجه رفتار مذکور برهمین اساس جهت‌گیری می‌شوند. (وبر، ۱۳۷۴: ۳۱)

- **مخاطبین و مردم.** مخاطب در علم ارتباطات اصطلاح رایجی است که معنای ساده‌ای را به همراه دارد و به افراد و گروه‌های ناشناخته‌ای می‌گویند که منظور ارتباطات عمومی با آن‌هاست. (مک‌کویل، ۱۳۸۰)

ب. مفاهیم نظری مورد استفاده در پژوهش

این پژوهش کاربرد تلفن همراه را با سه متغیر تأثیر ابزاری، تأثیر اجتماعی — فرهنگی و روانی — عاطفی بررسی می‌کند و تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی متغیرهای مستقل هستند که در زیر به شرح نظری آن‌ها می‌پردازیم.

- **تعامل اجتماعی.** تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر یا بیشتر است که منجر به واکنشی میان آن‌ها شود و این واکنش برای هر دو طرف شناخته شده است (بهزادفر و طهماسبی، ۱۳۹۲). البته تعاریف دیگری نیز برای تعاملات اجتماعی وجود دارد؛ برای نمونه، تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط می‌تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت‌های متناسب و در نتیجه نقش‌پذیری جوانان در فضا و عضویت آن‌ها در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است (دانشپور و چرخ‌چیان، ۱۳۸۶). اما آنچه ما در جوامع امروزی شاهد آن هستیم کاهش

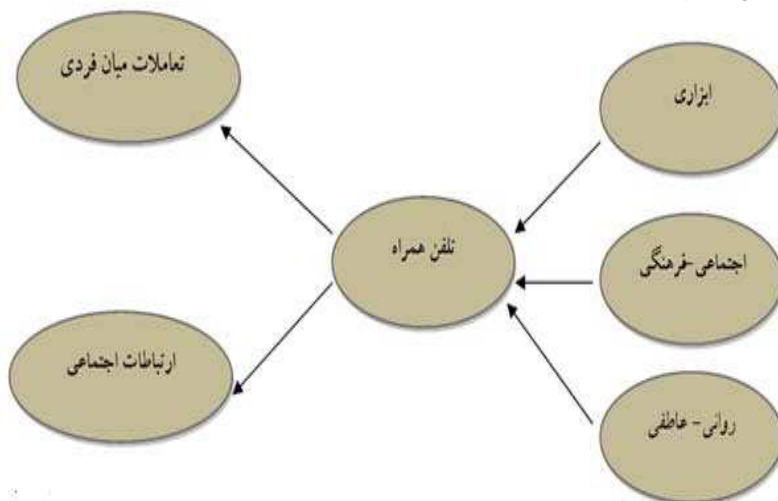
سطح ارتباط افراد با یکدیگر است. چنانچه با افزایش اندازه، وسعت شهرها، سرعت و تراکم روابط اجتماعی به عنوان اصول اولیه تضعیف می‌شود. به این ترتیب احساس جمعی اجتماع‌های محلی و وابستگی‌های احساسی به یک مکان در حال ناپدید شدن است. شناخت کافی از انسان و نحوه ارتباطش با سایرین و چگونگی آن می‌تواند در شکل‌دهی محیط برای برقراری بیشتر تعامل و ارتباط مؤثر باشد. لذا در این روند با بررسی انسان به عنوان یک موجود اجتماعی که دارای سطوح کمی و کیفی مختلفی از تعاملات اجتماعی است شناخت قرارگاه‌های رفتاری و مناسبت‌های اجتماعی و فعالیت‌های دارای ظرفیت‌های بالقوه برای گشایش‌های اجتماعی و روابط معنادار، اهمیت پیدا می‌کند. (کاشانی‌جو، ۱۳۸۹)

● **روابط بین فردی.** روابط بین فردی فرایندی است که در آن یک فرد اطلاعات و احساسات خود را از طریق پیام‌های کلامی و غیرکلامی به یک فرد یا افراد دیگر می‌رساند. این توانایی موجب تقویت رابطه گرم و صمیمی با دیگران، حفظ و ارتقای سلامت روانی، قطع روابط ناسالم، حل مسائل و مشکلات خود با دیگران و رفع تضادها و تعارض‌ها می‌شود. همچنین در این گونه روابط نقش گیرنده و فرستنده پیام به طور مداوم جابه‌جا می‌شود. روابط میان فردی یک تعامل گزینشی و نظام‌مند منحصر به فرد و رو به پیشرفت است که موجب خلق معانی مشترک بین آنها می‌شود. (کربلایی و همکاران، ۱۳۸۵)

● **هویت فردی.** از نگاه آنتونی الیوت (۲۰۰۵) در کتاب مفاهیم خود، خود از یک ماهیت منعطف، شکننده، تجزیه‌پذیر و غیر مرکزی برخوردار است. بر همین مبنا، خود مفهومی است که در جامعه پیچیده جدید، موضوع "پراکندگی" و چند رگه‌ای شدن هویتی و حوزه مستقل اجتماعی شده است. از همین منظر است که تحلیل "فرد" در روندهای جدید لذت‌گرایی، جدای از حلقه‌های "هنجاری خانوادگی، خویشاوندی و دوستی"، قابل فهم است. روشن است که فرد به تنهایی هویت و "خودیت" خود را نمی‌سازد، بلکه "تکنولوژی" و نوع تعامل با "دیگری" است که در مسیر "زندگی روزمره" هویت و خود را می‌سازد. "جبرهای اجتماعی" و "تکنولوژیک" در این روند نقش مهمی را ایفا می‌کنند. از این منظر، تلفن همراه هم به عنوان یک ابزار ارتباطی و هم به عنوان یک ابزار رسانه‌ای و نقشی اجتماعی که در واقع "مکان دسترسی لحظه‌ای" را فراهم می‌آورد، قابل مطالعه است. (کریمی، ۱۳۸۵)

● **فردگرایی.** کلمه "فردگرایی" در قرن نوزدهم توسط توکویل تعریف شد. او فردگرایی را منعکس‌کننده پدیده منزوی شدن فرد در جامعه آمریکایی قرن نوزدهم می‌دانست (کوئتس، ۲۰۰۶). با این نگاه فردگرایی محصول "قدرت گرفتن هویت جمعی" است. اندریس بوس (۱: ۲۰۰۰) ریشه شکل‌گیری فردگرایی را به تحولات برخاسته از "تهصت‌های دینی" در قالب اخلاق پروتستان می‌داند. آنتونی گیدنز (۲۰۰۱) فردگرایی جدید را محصول جهانی شدن و در واقع تحولات ناشی از صنعت ارتباطات می‌داند. از نظر او فردگرایی در دوره جدید در مقایسه با کل گذشته تاریخ،

ابزارمندتر شده است. در فضای جدید، از نظر گیدنز، هنجارهای جمعی و "کدهای اجتماعی" منبع هویت فردی نیست، بلکه فرد در تعامل با فضاها و هنجارهای خارج از محیط خود قرارداد. مدل مفهومی این پژوهش عبارت است از:

نمودار ۱ مدل مفهومی پژوهش

پیشینه پژوهش

یاسمی نژاد و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهش خود با نام رابطه عمومی و استفاده مفرط از تلفن همراه در دانشجویان به این نتیجه رسیدند که بین ابعاد سلامت عمومی و استفاده مفرط از تلفن همراه رابطه معناداری و مثبت وجود دارد. دیگر یافته‌های آن دال بر آن دارد که عملکرد اجتماعی بیشترین سهم را در تبیین واریانس استفاده از تلفن همراه دارد. در تحقیق کوثری، جوادی‌یگانه و خیرخواه (۱۳۹۱)، ارتباطات به‌وسیله تلفن همراه ۳۸۷ دانشجوی دانشگاه‌های سراسری سطح تهران به روش پیمایش بررسی شده است که محققان بعد از جمع‌آوری داده‌ها و بررسی آن‌ها مشخص کردند که ویژگی‌های شخصی دارندگان تلفن همراه تأثیری در گستره و عمق ارتباطات میان‌فردی آنان ندارد. اما میزان آشنایی آنان با فناوری‌های نو (سواد IT) در میزان استفاده آنان از تلفن همراه تأثیر دارد. همچنین نتایج این پیمایش نشان می‌دهد که میزان استفاده از تلفن همراه در گستره و عمق ارتباطات میان‌فردی پاسخ‌گویان تأثیرگذار بوده است. البته این تأثیر در گروهی دیده شد که جوانان دانشجوی علاوه بر ارتباطات چهره‌به‌چهره با یکدیگر، ارتباط به‌وسیله تلفن همراه نیز داشته‌اند. (کوثری، جوادی‌یگانه و خیرخواه، ۱۳۹۱)

مطالعات نشان می‌دهد تلفن همراه به تقویت روابط نزدیک میان افراد کمک می‌کند و باعث گسترده‌شدن سطوح ارتباطی اجتماعی می‌شود. این کار از طریق برقراری روابط در زمان‌هایی

که از نظر مکانی افراد با یکدیگر فاصله دارند انجام می‌شود (گرگن، ۲۰۰۲). پالن، سالزمن و یونگ (۲۰۰۱) روی فرایند اجتماعی شدن تلفن همراه در زندگی روزمره مطالعه کردند. در این مطالعه ۶ هفته اول استفاده از تلفن همراه ۱۹ نفر مورد توجه قرار گرفت. این مطالعه نشان می‌دهد که فرد از یک نقطه مبهم و استفاده گسترده به مرحله استفاده بهینه و مشخص منتقل می‌شود. به طور کلی می‌توان گفت استفاده از تلفن همراه یک امر فردی است که به شدت تحت تأثیر عوامل و فرایندهای اجتماعی است. این مطالعه نشان می‌دهد که روند رو به تغییری در نهاده شدن تلفن همراه بر اجتماعی شدن آن در زندگی فردی کاربرد دارد. مطالعات ویلسکا (۲۰۰۳) نشان می‌دهد لذت‌گرایی، میدان دیدداشتن و روشن‌گری، خصیصه‌های نسل جوان در تعامل با تلفن همراه تشخیص داده شده است (ویلداشات و دیگران، ۲۰۱۰). دو مطالعه طولی در مورد تازه‌دامادها نشان داد افرادی که از روش‌های ارتباطی منفی و غیرمستقیم استفاده می‌کردند در برقراری روابط بین فردی مشکل داشتند. تمایل به عیب‌جویی، فرمان‌دادن و طردکردن همسر کاهش رضایت زناشویی را پیش‌بینی می‌کرد (مکنولتی و راشل، ۲۰۱۰). تفاوت بین تنهایی افراد و ارتباط آنان در شبکه‌های اجتماعی هنوز به طور کامل شناخته نشده است. اما به طور خلاصه نتایج پژوهش‌ها نشان داد گاهی تنهایی ممکن است در گروه اتفاق بیفتد مثل حضور نامناسب افراد در شبکه‌های اجتماعی و همچنین تنهایی برای دوستان نسبت به اعضای خانواده و برای زنان نسبت به مردان بیشتر است. (کاسیو، فولر و کریستاکیز، ۲۰۰۹)

۱۰۹

واکاوی نقش تلفن همراه در تعاملات میان فردی و ...

این پژوهش در نظر دارد با نظر به پژوهش‌های انجام شده در زمینه مطالعاتی خود به پرسش‌های زیر پاسخ دهد.

۱. نقش تلفن همراه در تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی (مطالعه موردی دانشجویان شهر تهران) چگونه است؟
۲. نقش مؤلفه‌های تلفن همراه بر تعاملات میان فردی (مطالعه موردی دانشجویان شهر تهران) چگونه است؟
۳. نقش مؤلفه‌های تلفن همراه بر ارتباطات اجتماعی (مطالعه موردی دانشجویان شهر تهران) چگونه است؟
۴. آگاهی در مورد نقش استفاده از تلفن همراه در تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی مخاطبین تلفن همراه در بین دانشجویان شهر تهران به چه میزان است؟
۵. آیا بین نظرات نمونه آماری در خصوص نقش تلفن همراه در تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی بر اساس متغیرهای زمینه‌ای (جنسیت و وضعیت تأهل) تفاوت وجود دارد؟

روش تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی است و با در نظر گرفتن موضوع پژوهش که نقش تلفن همراه در تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی است، و از این منظر که نظرات دانشجویان را پیرامون

تلفن همراه، تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی مورد بررسی قرار داده پیمایشی است. تحقیق علمی با هدف شناخت یک پدیده در یک جامعه آماری انجام می‌شود. به این دلیل، موضوع تحقیق ممکن است متوجه صفات و ویژگی‌ها، کارکردها، و متغیرهای آن باشد؛ یا اینکه روابط بین متغیرها، صفات، کنش و واکنش و عوامل تأثیرگذار در جامعه مورد مطالعه قرار دهد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۴: ۱۱۹). یک جامعه آماری عبارت است از مجموعه‌ای از افراد یا واحدها که دارای حداقل یک صفت مشترک باشند. (سرمد و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۷۷)

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان ۱۸ تا ۲۵ سال شهر تهران در سال ۹۱ است. حجم نمونه بر مبنای جدول مورگان ۳۴۰ نفر تعیین شد. از بین دانشگاه‌های سراسری، آزاد اسلامی، پیام‌نور و علمی کاربردی شهر تهران به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و برای هر دانشگاه، ۹۰ دانشجو نمونه (۴۵ دانشجوی پسر، ۴۵ دانشجوی دختر) انتخاب شدند.

به وسیله نرم‌افزار آماری SPSS، توان آماری و سطح معنی‌داری پس از تحلیل مقدماتی به دقت محاسبه و کفایت حجم نمونه بررسی می‌شود. معمولاً اگر توان آماری بالای ۰/۸ و سطح معنی‌داری نزدیک به صفر باشد می‌توان نتیجه گرفت که حجم نمونه کافی بوده‌است. در صورتی که پس از تحلیل مقدماتی توان آماری کمتر از ۰/۸ و سطح معنی‌داری بین ۰/۱۵-۰/۰۵ باشد لازم است تعدادی به حجم نمونه اضافه شود (مولوی، ۱۳۸۶). روش نمونه‌گیری پژوهش حاضر نمونه‌گیری خوشه‌ای است، در نمونه‌گیری خوشه‌ای واحد اندازه‌گیری فرد نیست بلکه گروهی از افراد هستند که به صورت طبیعی شکل گرفته و گروه خود را تشکیل داده‌اند. نمونه‌گیری خوشه‌ای زمانی به کار می‌رود که انتخاب گروهی از افراد امکان‌پذیر و آسان‌تر از انتخاب افراد در یک جامعه تعریف شده باشد. این موقعیت زمانی فرا می‌رسد که نتوانیم فهرست افرادی از اعضای جامعه را تهیه و تدوین کنیم (دلاور، ۱۳۸۴: ۱۲۶). در نتیجه برای بررسی نقش تلفن همراه در تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی دانشجویان شهر تهران ابتدا از بین چهار دانشگاه سراسری، آزاد، پیام‌نور و علمی کاربردی هر کدام به صورت تصادفی دانشگاهی انتخاب شد و برای هر دانشگاه ۹۰ دانشجو نمونه (۴۵ دانشجوی پسر، ۴۵ دانشجوی دختر) در نظر گرفته شد. در پژوهش‌های علوم انسانی، انتخاب نوع ابزار اندازه‌گیری بستگی به ماهیت موضوع، اهداف پژوهش و آزمودنی‌ها دارد. در پژوهش حاضر از پرسش‌نامه برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده‌است. در این پژوهش از پرسش‌نامه استاندارد برای بررسی متغیرهای تلفن همراه، تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی به عنوان ابزار اصلی گردآوری داده‌ها استفاده شده‌است.

پرسش‌نامه مذکور شامل سه بخش بوده که در بخش سؤالات مرتبط با تلفن همراه از سه بُعد ابزاری، اجتماعی- فرهنگی و روانی- عاطفی تشکیل شده‌است. این پرسش‌نامه توسط موسوی (۱۳۹۰) اعتباریابی شده‌است. در پژوهش مذکور پایایی پرسش‌نامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ $\alpha = 0.72$ گزارش شده‌است. پرسش‌نامه مذکور شامل ۱۰ سؤال بسته- پاسخ است.

در بخش دوم پرسش‌نامه سؤالات مرتبط با تعاملات میان‌فردی که شامل ۱۹ سؤال بسته- پاسخ است. این پرسش‌نامه توسط کیم و موتیو (۲۰۰۶) اعتباریابی و ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۹ گزارش شده‌است و در بخش سوم سؤالات مرتبط با ارتباطات اجتماعی که شامل ۱۱ سؤال بسته- پاسخ است. این پرسش‌نامه توسط زیوف (۲۰۱۰) اعتباریابی شده‌است ($\alpha=0/81$) و در بخش چهارم سؤالاتی برای گردآوری اطلاعات جمعیت‌شناختی اعضای نمونه آماری و توسط محقق طراحی شده‌است. سؤالات پرسش‌نامه‌ها به صورت گزاره خبری با وجه نظر مثبت و منفی طراحی شده‌اند. طیف مورد استفاده در پرسش‌نامه بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت است (شامل: خیلی کم، کم، تا اندازه‌ای، زیاد و خیلی زیاد).

جدول ۱ مقیاس درجه‌بندی سؤال‌های پرسش‌نامه پژوهش بر اساس مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت

گزینه انتخابی	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم
امتیاز	۵	۴	۳	۲	۱

ضرایب پایایی کل برای هر یک از پرسش‌نامه‌های تلفن همراه، تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی در جدول ۲ نشان داده شده‌است.

جدول ۲ ضرایب پایایی کل پرسش‌نامه‌های تلفن همراه، تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی

پرسش‌نامه	ضریب پایایی
تلفن همراه	۰/۷۲
تعاملات میان‌فردی	۰/۷۹
ارتباطات اجتماعی	۰/۸۱

پایایی پرسش‌نامه‌های تلفن همراه، تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی به ترتیب ۰/۷۲، ۰/۷۹ و ۰/۸۱ محاسبه شده‌است.

یافته‌ها

• توصیف ویژگی‌های دموگرافیک نمونه آماری

۴۸/۵ درصد گروه نمونه را دانشجویان دختر و ۵۱/۵ درصد آنان را دانشجویان پسر تشکیل داده‌اند. ۲۲/۳ درصد گروه نمونه را افراد متاهل و ۷۷/۷ درصد آنان را افراد مجرد تشکیل داده‌اند.

• آزمون کالموگروف اسمیرنف

جدول ۳ یافته‌های حاصل از آزمون کالموگروف اسمیرنف تک‌نمونه‌ای را نشان می‌دهد، این آزمون نشان می‌دهد که آیا داده‌های آماری از توزیع نرمال برخوردارند یا خیر؟ همان‌طور در جدول مشاهده می‌شود در تمامی متغیرها، سطح معنی‌داری بیش از ۰/۰۵ است که فرض عدم طبیعی بودن توزیع داده‌ها رد می‌شود. بنابراین داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار هستند.

جدول ۳ نتایج آزمون کالموگروف اسمیرنف

متغیر	گزارش	آماره آزمون	سطح معنی داری
تلفن همراه		۱/۱۱	۰/۱۶
تعاملات میان فردی		۱/۲۵	۰/۰۸
ارتباطات اجتماعی		۰/۹۸	۰/۲۸

• بررسی فرضیات پژوهش

فرضیه اول. به نظر می‌رسد تلفن همراه در تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی (مطالعه موردی دانشجویان شهر تهران) نقش دارد.

نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره (تحلیل انوای) رابطه بین تلفن همراه و تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴ نتایج تحلیل انوای رابطه تلفن همراه، تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی

متغیر	لامبدای ویلکز	ضریب F	درجه آزادی	سطح احتمال خطا	میزان اشتراک	توان آماری
تلفن همراه	۰/۲۷	۸/۰۱	۲	۰/۰۰۰	۰/۴۷	۰/۹۹

در جدول ۴ ضرایب F نشان داد که رابطه معنی داری بین تلفن همراه با تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی در سطح ۰/۹۵ وجود دارد. لذا فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد. و توان آماری آن‌ها نیز بالای ۰/۸ است که بیانگر کفایت حجم نمونه برای آزمایش این فرضیه است. در نتیجه می‌توان بیان کرد که تلفن همراه با تعاملات میان فردی و ارتباطات اجتماعی رابطه مثبت و معنی داری دارد.

فرضیه دوم. به نظر می‌رسد مؤلفه‌های تلفن همراه بر تعاملات میان فردی (مطالعه موردی دانشجویان شهر تهران) نقش دارد.

نتایج تحلیل رگرسیون رابطه بین مؤلفه تلفن همراه و تعاملات میان فردی در جدول ۴-۷ ارائه شده است.

جدول ۵ نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه رابطه بین هر یک مؤلفه‌های تلفن همراه و تعاملات میان‌فردی

متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملاک	F	P	R	R ²	B	t	P
ابزار	تعاملات میان فردی	۲۳/۶۴	۰/۰۰۰	۰/۸۱	۰/۶۶	۰/۰۵	۰/۸۵	۰/۳۹
اجتماعی - فرهنگی						۰/۰۳	۰/۴۴	۰/۶۵
روانی - عاطفی						۰/۸۹	۱۳/۲۸	۰/۰۰۰

نتایج نشان می‌دهد مقدار آماره آزمون برای بررسی رابطه مؤلفه‌های تلفن همراه و تعاملات میان‌فردی برابر با ۲۳/۶۴ که در سطح ۰/۹۵ معنادار است. مقدار R^2 نشان می‌دهد ۰/۶۶ از واریانس تعاملات میان‌فردی توسط مؤلفه‌های تلفن همراه تبیین می‌شود. همچنین نگاهی به ضرایب رگرسیون نشان می‌دهد بُعد روانی عاطفی ($B=0/89$) می‌تواند تعاملات میان‌فردی را به‌طور مثبت و معنادار پیش‌بینی کند.

فرضیه سوم. به نظر می‌رسد مؤلفه‌های تلفن همراه بر ارتباطات اجتماعی (مطالعه موردی دانشجویان شهر تهران) نقش دارد.

نتایج تحلیل رگرسیون رابطه بین مؤلفه تلفن همراه و ارتباطات اجتماعی در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶ نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه رابطه بین هر یک مؤلفه‌های تلفن همراه و ارتباطات اجتماعی

متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملاک	F	P	R	R ²	B	t	P
ابزار	ارتباطات اجتماعی	۱۱/۳۹	۰/۰۰۰	۰/۲۹	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۴۸	۰/۶۲
اجتماعی - فرهنگی						۰/۰۵	۰/۴۶	۰/۶۴
روانی - عاطفی						۰/۲۰	۱/۸۱	۰/۰۷

نتایج نشان می‌دهد مقدار آماره آزمون برای بررسی رابطه مؤلفه‌های تلفن همراه و ارتباطات اجتماعی برابر با ۱۱/۳۹ که در سطح ۰/۹۵ معنادار است. مقدار R^2 نشان می‌دهد ۰/۰۸ از واریانس ارتباطات اجتماعی توسط مؤلفه‌های تلفن همراه تبیین می‌شود. همچنین نگاهی به ضرایب رگرسیون نشان می‌دهد که هیچ‌یک از مؤلفه‌های تلفن همراه توان پیش‌بینی ارتباطات اجتماعی را ندارند.

فرضیه چهارم. به نظر می‌رسد آگاهی در مورد نقش استفاده از تلفن همراه در تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی مخاطبین تلفن همراه در دانشجویان شهر تهران مناسب است. نتایج آزمون t تک‌متغیری بررسی آگاهی در مورد نقش استفاده از تلفن همراه در تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی مخاطبین تلفن همراه در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷ نتایج آزمون t تک‌متغیری

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	آماره t	درجه آزادی	سطح احتمال خطا	تفاوت میانگین
تلفن همراه	۳/۳۰	۰/۸۲	۷/۰۱	۳۵۴	۰/۰۰۰	۰/۳
تعاملات میان‌فردی	۳/۲۱	۰/۶۵	۶/۲۵	۳۵۴	۰/۰۰۰	۰/۲
ارتباطات اجتماعی	۳/۲۹	۰/۵۶	۹/۸۷	۳۵۴	۰/۰۰۰	۰/۲

با توجه به نتایج جدول ۷ مقدار آماره‌های t مؤلفه‌های تلفن همراه (۷/۰۱)، تعاملات میان‌فردی (۶/۲۵)، و ارتباطات اجتماعی (۹/۸۷) در سطح ۰/۹۵ مثبت و معنی‌دار هستند. این امر نشان‌گر آگاهی در سطح نسبتاً مطلوب در مورد نقش استفاده از تلفن همراه در تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی مخاطبین تلفن همراه در دانشجویان شهر تهران است. تصمیم‌گیری در زمینه میزان آگاهی بر اساس مقیاس بازرگان و همکاران صورت گرفته است. بازرگان و همکاران بر اساس استاندارد مورد نظر نتایج به دست آمده حاصل از میانگین ۱ تا ۲/۳۳ را در وضعیت نامطلوب، ۲/۳۴ تا ۳/۶۷ را در سطح نسبتاً مطلوب و ۳/۶۷ تا ۵ را در وضعیت مطلوب ارزیابی می‌کنند. از آنجایی که منوط‌کردن تصمیم‌گیری تنها به بالا بودن میانگین از سطح متوسط (میانگین فرضی ۳) اطلاعات دقیقی از وضعیت موجود متغیر مورد نظر ارائه نمی‌کند محقق بر آن شد تا براساس این استاندارد به توصیف میزان آگاهی در مورد نقش استفاده از تلفن همراه در تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی مخاطبین تلفن همراه بپردازد. فرضیه پنجم. به نظر می‌رسد بین نظرات نمونه آماری در خصوص نقش تلفن همراه در تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی بر اساس متغیرهای زمینه‌ای (جنسیت و وضعیت تاهل) تفاوت وجود دارد.

الف. جنسیت

نتایج آزمون t مستقل مقایسه میانگین نظرات نمونه آماری بر حسب جنسیت در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸ نتایج آزمون t مقایسه میانگین نمونه آماری بر حسب جنسیت

آماره جنسیت	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	درجه آزادی	آماره t	سطح احتمال خطا
زن	۱۷۲	۳/۲۹	۰/۷۹	۳۵۳	-۰/۳۳	۰/۷۳
مرد	۱۸۳	۳/۳۲	۰/۸۵			

همان‌گونه که جدول ۸ نشان می‌دهد، مقدار t مشاهده‌شده در سطح ۰/۹۵ تفاوت معنی‌داری بین میانگین نمونه آماری در خصوص نقش تلفن همراه در تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی بر حسب جنسیت نشان نمی‌دهد.

ب. وضعیت تأهل

نتایج آزمون t مستقل مقایسه میانگین نظرات نمونه آماری بر حسب وضعیت تأهل در جدول ۹ ارائه شده‌است.

جدول ۹ نتایج آزمون t مقایسه میانگین نمونه آماری بر حسب وضعیت تأهل

وضعیت تأهل	آماره	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	درجه آزادی	آماره t	سطح احتمال خطا
مجرد	۵۰	۳/۳۷	۰/۷۴	۳۵۳	۱/۴۲	۰/۰۰۲	
متاهل	۳۰۵	۳/۲۵	۰/۸۷				

همان‌گونه که جدول ۹ نشان می‌دهد، مقدار t مشاهده‌شده در سطح ۰/۹۵ تفاوت معنی‌داری بین میانگین نمونه آماری در خصوص نقش تلفن همراه در تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی بر حسب وضعیت تأهل نشان نمی‌دهد.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش، بررسی نقش تلفن همراه در تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی در میان دانشجویان شهر تهران بوده‌است. سؤال‌ها و فرضیه‌های پژوهش با توجه به ابعاد و متغیرهای پژوهش تدوین شدند. روش مورد استفاده این پژوهش، روش توصیفی از نوع همبستگی بوده و جامعه آماری آن شامل کلیه دانشجویان شهر تهران بود. با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه تصادفی، ۳۴۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شده و پرسش‌نامه‌های پژوهش بین آنان توزیع شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات سه پرسش‌نامه استاندارد تلفن همراه، تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی که بر اساس مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت تدوین شدند. تجزیه تحلیل سؤالات اصلی پژوهش نشان داد رابطه معنی‌داری بین تلفن همراه و تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی وجود دارد. همچنین مشخص شد که ابعاد ابزار، اجتماعی- فرهنگی و روانی- عاطفی رابطه مثبت و معنی‌دار با متغیرهای تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی دارند. ضرایب رگرسیون نشان داد که بُعد روانی عاطفی می‌تواند تعاملات میان‌فردی را به‌طور مثبت و معنادار پیش‌بینی کند. با توجه به نتایج به‌دست آمده می‌توان استنباط کرد، تلفن همراه با ضرورتی که در مواقع خطر و پر کردن وقت آزاد، به‌عنوان وسیله کاری مورد استفاده قرار می‌گیرد و با شرایط و فرصتی که برای کسب آگاهی از اوضاع جامعه، تسهیل روابط اجتماعی، کنترل اطرافیان و نزدیکان، بیان هویت و شخصیت فرد، دوست همدم، صمیمی بودن و برای

دوری از انزوا و بریدگی از جامعه فراهم می‌کند می‌تواند بر تعاملات میان‌فردی و ارتباطات اجتماعی نقش داشته باشد. نقش تلفن همراه را بر تعاملات میان‌فردی در شناسایی احساسات شخصی و احساسات فرد دیگر می‌توان مشاهده کرد. همچنین در بیان احساسات فردی، پذیرفتن محدودیت‌های فردی در تعامل با دیگران، شناسایی احساسات منفی، پذیرش بازخود مثبت، فهم پیام‌های غیر کلامی دیگران، درک دیگران و همانندسازی با احساسات دیگران، بیان اهداف خود به دیگران، ارتباط برقرار کردن مثبت با دیگران از طریق ارسال پیام، ارائه بازخود مثبت و انتقال احساس اطمینان به دیگران، توصیف رفتار دیگران همان‌طور که دیده می‌شود بدون آنکه راجع به آن قضاوت کرد، پذیرش نظرات متفاوت و مغایر با نظر شخصی و برخورد بی‌تعصب نسبت به ارزش‌ها و نظریات جدید و تجارت جدید، تلفن همراه نقش داشته باشد.

همچنین نقش تلفن همراه را در ارتباطات اجتماعی در کاهش نگرانی از مواجهه و ارتباط با جوانان می‌توان مشاهده کرد. همچنین در کفایت و توانایی در امور اجتماعی، اجرای تصمیمات در ارتباطات اجتماعی، علاقه به عضویت در گروه‌های شخصی، تسهیل در رابطه برقرارکردن با همسالان، توانایی در ارتباط کلامی برقرارکردن با دیگران می‌تواند نقش ایفا کند. در بحث نقش تلفن همراه در ارتباطات اجتماعی می‌توان با توجه به نتایج به‌دست آمده بیان کرد که تلفن همراه در انحرافات اجتماعی از جمله رفتارهای نادرست والدین با یکدیگر تأثیرگذار است. و بر برقراری روابط نوجوانان، عوامل نامساعد فرهنگی- اجتماعی محیطی و ناکامی‌های ناشی از محیط زندگی و جامعه حائز نقشی پر اهمیت است. در نهایت در مقام جمع‌بندی می‌توان بیان کرد تلفن همراه میدان جدیدی ایجاد کرده که انسان قرن حاضر در آن فرصت‌های بیشتری برای ارتباطات و تعاملات بین‌فردی و اجتماعی یافته‌است. یافته‌های حاصل مکمل و همسو با نتایج پژوهش‌های گذشته است. از جمله می‌توان اشاره کرد به تحقیق کوثری، جوادی‌گانه و خیرخواه (۱۳۹۱) در رابطه با تلفن همراه و تأثیر آن در ارتباطات میان‌فردی جوانان دانشجو در دانشگاه‌های تهران که مشخص شد که میزان استفاده از تلفن همراه در گستره و عمق ارتباطات میان‌فردی پاسخ‌گویان تأثیرگذار بوده‌است. در پژوهش یاسمی‌نژاد و همکارانش (۱۳۹۱) گزارش شد که عملکرد اجتماعی بیشترین سهم را در تبیین واریانس استفاده از تلفن همراه دارد. پالن و همکارانش (۲۰۰۱) گزارش کردند که استفاده از تلفن همراه یک امر فردی است که شدیداً تحت تأثیر عوامل و فرایندهای اجتماعی است. این مطالعه نشان می‌دهد که روند رو به تغییری در نهادینه‌شدن تلفن همراه بر اجتماعی‌شدن آن در زندگی افراد جریان دارد.

منابع

- احمدی، لیلا (۱۳۸۸)، "تلفن همراه در زندگی امروز"، ماهنامهٔ ملت دانشگاه تهران، شماره ۷۰.
بهزادفر مصطفی و ارسلان طهماسبی (۱۳۹۲)، "شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی"، مجلهٔ باغ نظر، دورهٔ ۱۰، شماره ۲۵.

- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۷)، *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، انتشارات سمت، تهران.
- دانشپور، سیدعبداله‌ادی و مریم چرخچیان (۱۳۸۶)، "فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمع"، *مجله باغ نظر*، دوره ۴، ش ۷، تابستان ۸۶.
- دلاور، علی (۱۳۸۴)، *روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*، مؤسسه نشر ویرایش، تهران.
- ذکایی محمدسعید و وحید ولی‌زاده (۱۳۸۸)، "فرهنگ جوانان و تلفن همراه"، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، پاییز ۱۳۸۸، دوره دوم، شماره ۷.
- سرمد، زهره؛ عباس بازرگان و الهه حجازی، (۱۳۸۷)، *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، انتشارات آگه، تهران.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۵)، "فردگرایی جدید و تلفن همراه"، *تکنولوژی فردگرایی و هویت*، *مجله جهانی رسانه*، بهار و تابستان ۱۳۸۵، شماره ۱.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)، *عصر ارتباطات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ*، ترجمه احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران، طرح نو.
- کاشانی‌جو، خشایار (۱۳۸۹)، "باز شناخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری"، *مجله هویت شهری* (۴).
- کربلایی‌اسماعیلی، حمیدرضا قدسی انوری؛ نوشین نجورابی و حمداله خواجه‌حسین (۱۳۸۵)، بررسی میزان اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی در تغییر نگرش نوجوانان دارای معلولیت اصفهان، بهزیستی.
- کریمی، علی (۱۳۸۵)، *جنبش‌های جدید اجتماعی و هویت با تأکید بر ایران*، تهران، انتشارات تمدن ایرانی.
- کوثری مسعود؛ جوادی محمدرضا یگانه و طاهره خیرخواه (۱۳۹۱)، "تلفن همراه و تأثیر آن در ارتباطات میان‌فردی جوانان دانشجو" (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه تهران)، *مجله رسانه و فرهنگ*، دوره ۲، شماره ۱.
- کوثری، مسعود (۱۳۸۴)، "آنومی اجتماعی در اجتماعات مجازی"، *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، شماره ۳ و ۲.
- مک‌کویل، دنیس (۱۳۸۰)، *مخاطب‌شناسی*، ترجمه مهدی منتظر قائم، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، تهران.
- موسوی، سیدکمال‌الدین و فرشاد جمالی (۱۳۹۰)، "تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از تلفن همراه و جامعه‌پذیری مدرسه"، *فصلنامه مطالعات فرهنگی*، سال دوازدهم، شماره پانزدهم.
- وبر، ماکس (۱۳۷۴)، *اقتصاد و جامعه*، عباس منوچهری و دیگران، تهران، مولی.
- یاسمی‌نژاد، پریسا؛ محسن گل‌محمدیان؛ ناصر یوسفی (۱۳۹۱)، "رابطه عمومی و استفاده مفرط از تلفن همراه در دانشجویان"، *مجله دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، سال ۱۳، شماره ۱.
- Buss, A. (2000). The Evolution of Western Individualism, *Religion*, No. 30.
- Cacioppo, J. T; Fowler, J. H & Christakis, N. A. (2009). Alone in the crowd: the structure and spread of loneliness in a large social network. *Journal of personality and social psychology*. Vol.97 (6).
- Coates, P. (2006), *The human and natural environment*, H. Temperley & Bgsby (eds). A New Introduction to American Studies, London, Pearson Longman.
- Elliott, A. (2005). *Concepts of the Self*, Cambridge, Polity Press.
- Gergen, Kenneth J. (2002). *The challenge of absent presence ' , in perpetual contact: Mobile Communication*, Private Talk, Public performance, J. E. Katz and M. Aakhus (eds), Cambridge university press.
- Giddens, A. (2001). *Sociology*: 4th edition, Cambridge, Polity Press.
- Kim, Ae-Ree and Hiltoshi Mitommo (2006). Influences of Mobile Phone Text Messaging. On Communications among the young generation in Japan, Korea and Taiwan: A comparative analysis. *Global Information and Telecommunication studies Waseda University* 1-3-10.
- Ling, R. & Donner, J. (2009). *Mobile Communicatio*n". Polity press.
- McNulty, J. K; Russel, V. M. (2010). When negative behaviors are positive: A contextual analysis of the long term effects of problem-solving behaviors on changes in relationship satisfaction. *Journal of personality and social psychology*, Vol 98(4).
- Oksman, virpi & Pirjio Rautiainen (2003). 'I've Got My Whole Life in My Hand' Communication in the Everyday Life of Children and Teenagers in Finland, *InsInformation Society Tampere University*. Finland. VOL 4.NO 3, Art. 2, September.
- Palen, L. Salzman, M. and Youngs, E. (2001). Discovery and Integration of Mobile Communications in Everyday Life, *Personal and Ubiquitous Computing*, Vol 109.

- Wildschut, T.; Sedikides, C.; Arndt, J. & Jamie, C. F. (2010). Nostalgia as a repository of connectedness: the role of attachment-related avoidance. *Journal of personality and social psychology*. Vol, 198 (4).
- Wilska, T. A. (2003). Mobile Phone use as part of young people's consumption style, *Journal of Consumer Policy*, vol. 26.